

‘De Arabische erfenis wordt uit politieke motieven vergeten’

Jonathan Lyons, oud-journalist en wetenschapshistoricus, schrijft over de Arabische wetenschappelijke traditie. Critici zeggen dat de invloed daarvan zo groot niet is. Dat bestrijdt hij. ‘Het werd tijd voor een boek dat de historische feiten weergeeft.’

Door **Henk Müller**

In 895 hekelde een moslimdichter in Bagdad de Abbasidische minister Al Qasim, die de vrijlating had gelast van een christen. Deze had de profeet Mohammed beledigd. ‘Als het om Jezus was gegaan, zou met niets minder genoegen zijn genomen dan met het doden van de belediger’, aldus de dichter. De klacht is een goed voorbeeld van de bovenmatige invloed die christenen door sommige moslims werd toegedicht in de hoofdstad van het Abbasidenrijk. De elite, de kaliefen en hun gevolg, lieten zich een rad voor ogen draaien, zo luidde de kritiek. Weliswaar zouden moslims moeten wijken voor christenen.

De klacht weerspiegelt de grote invloed die christenen (en joden) in het rijk hadden en hielden. Grote delen van dat Abbasidenrijk waren nog vrijwel geheel christelijk (zoals Egypte); in wat nu Irak is, leefde een grote joodse en christelijke gemeenschap. Hoewel de Arabisering toenam, bleef de klacht de volle vijf eeuwen dat het Abbasidenrijk bestond – een periode die bekend staat als de Gouden Eeuw van de islam – steeds weer terugkomen. De Mongolen maakten met de verwoesting van Bagdad in 1258 een einde aan het rijk.

Volgens Jonathan Lyons, auteur van het boek *Huis der Wijsheid* dat die Gouden Eeuw en de invloed daarvan op het Westen schetst, is de christelijke invloed altijd blijven bestaan. ‘Het beeld dat de islam elke niet-islamitische cultuurruiting het liefst de kop in drukte, klopt niet.’

Lyons leidde als journalist decennia de afdelingen van persbureau Reuters in onder meer Moskou, Caïro, Teheran, Ankara, Jakarta en Washington. Hij gaf zijn baan op omdat hij meer diepgang wilde. Hij was kort in Nederland om lezingen over zijn boek te geven. Lyons is gepromoveerd en gespecialiseerd in wetenschapsgeschiedenis.

Uw boek is opgebouwd rond de islamitische gebedstijden, van de morgen tot de nacht. U gebruikt die cyclus om ontstaan, bloei en ondergang van de Arabische wetenschappelijke traditie te beschrijven. Waarom zo’n boek?

‘Er was een boek nodig dat gewoon historisch naar de feiten kijkt. Het hele onderwerp is sterk gepolitiseerd. In het Abbasidenrijk werd er geklaagd over te veel christelijke invloed in wijsbegeerte, theologie, wetenschap en cultuur. Nu wordt er geklaagd over te veel islamitische invloed in de westerse samenleving.’

‘Daarnaast is het in bepaalde kringen bon ton om het beeld te scheppen dat de Arabieren zelf niets wezenlijks hebben bijgedragen aan de westerse cultuur. Er wordt toegegeven dat er culturele centra waren, zoals het Huis der Wijsheid dat tegelijk met de bouw van Bagdad werd opgericht en in 765 klaar was. Het was een enorme bibliotheek annex cultureel centrum, waar tientallen Griekse, Perzische en Indische manuscripten werden vertaald. Later onstonden zulke centra in Toledo en Palermo. Op deze manier zijn manuscripten van Euclides, Aristoteles, Plato en

CV

1958
Geboren in Lower Merion, Pennsylvania (VS)

1980
Bachelor Russisch en geschiedenis

1985-’86
Studie Ruslandkunde

1986-2007
Werkzaam bij persbureau Reuters

2009
Publicatie *The House of Wisdom*

2010
Promotie sociologie in Melbourne

In 2011 verschijnt
Islam through Western Eyes

Johnathan Lyons: ‘Wat er nu gebeurt, werpt geen licht op de middeleeuwse geschiedenis.’

Foto Guus Dubbelman / de Volkskrant

anderen blijven bestaan en later opgepikt in Europa.

‘Maar, zeggen de debunkers van de islam, moslims waren louter een doorgeefluik. Dat is dus niet zo. Daarom vertel in mijn boek twee met elkaar verweven verhalen. Het ene, dat iedereen zou moeten kennen, is dat er een rijke ader van islamitisch-arabisch cultureel erfgoed in onze westerse beschaving aanwezig is. Het andere vertelt hoe die kennis fysiek naar het Westen werd gebracht, en hoe die werd gebruikt.’

Wat deden moslims dan met die vertalingen?

‘De kaliefen hadden een intellectueel beleid. Het rijk was multi-etnisch en multireligieus; er waren joden, christenen en moslims, die het zelf ook onderling lang niet altijd met elkaar eens waren. Joden en christenen hadden een lange traditie van intellectueel debat die de islam niet had. In de beginperiode zaten de heersers daarmee in hun maag. Ze verloren debatten, de Koran op zich bood niet voldoende munitie. Aristoteles en de andere Griekse filosofen voorzagen hen van argumenten en redeneertechniek. Daarnaast werden wetenschappelijke tractaten vertaald omdat ze nuttig waren voor het besturen van het immense rijk, om gebedstijden te bepalen en – ook niet onbelangrijk – zieke kaliefen te kunnen genezen.’

Vertalers verdienden, omgerekend naar huidige maatstaven, 20 duizend euro per maand. Er werd goud uitgelooft om onbekende manuscripten op te speuren. Vanwaar die honger? De sjeiks van tegenwoordig geven het liever uit aan hun verzameling Rolls Royces dan aan topuniversiteiten, laat staan boeken.

‘Niemand weet precies waarom er zo’n culturele gretigheid was. Veel mensen denken bij kaliefen aan een ingeslapen zootje, maar het betreft een zeer com-

petitief tijdperk waarin de elite over de laatste kennis wilde beschikken om de machtspositie te behouden en versterken. Het was een groot rijk dat zichzelf als erfgenaam zag van de Grieken – die de Arabieren de eretitel ‘de eersten’ gaven –, van Rome, Byzantium en de Perzische keizers. Het Arabisch werd de *lingua franca* en dit multi-etnische rijk profiteerde van een religie die kennis bevorderde.

‘Vergeet ook niet dat het rijk snel uiteenviel en lokale heersers kende, in Spanje en Egypte bijvoorbeeld, die officieel de kalief erkenden maar er alles aan deden om hem voorbij te streven. Het rijk was daarnaast ook het knooppunt van alle handelswegen in de toen bekende wereld. Het was letterlijk een wereldrijk waarin ook de wetenschap kon opbloeien, op Griekse fundamenteën, omdat de wereld voor deze moslims Gods macht en wijsheid weerspiegelden en God had de mens de rede gegeven. Door wetenschap en redelijk denken kon die wereld beter worden bestudeerd en worden begrepen.’

Critici van de islamitische invloed in de VS, in Nederland en in Europa zeggen vaak dat die Arabische invloed zo groot niet is. U heeft het over hoge cultuur, maar nergens noemt u het begrip ‘jihad’ bijvoorbeeld. Sommigen noemen u naïef. Zit u daar niet mee?

‘Helemaal niet, in ben daar trots op.’

U laat gewoon iets weg.

‘U of mijn critici moeten dan maar aantonen waar een discussie over jihad past in de bijdragen aan westerse wetenschap. In mijn nieuwe boek *Islam door Westerse ogen* ga ik daar overigens wel op in. Maar met wetenschapsgeschiedenis heeft het niets te maken. Je moet de geschiedenis beschrijven van de periode die je bestudeert en niet vanuit een gepolitiseerde visie op deze tijd. Ik zie totaal niet in dat wat er nu

Zonder de Arabieren had Thomas zijn theologie niet kunnen bedrijven

gebeurt licht zou kunnen werpen op de middeleeuwse geschiedenis. De Arabische erfenis wordt opzettelijk, uit politieke motieven, vergeten.’

Er is openlijke twijfel aan die rol van de Arabieren. Waarom?

‘Dat is duidelijk. We kunnen geen botting der beschavingen hebben als we veel gemeenschappelijk hebben. Natuurlijk is er geweld en spanning tussen islam en het Westen. De verhoudingen verhardden, in de VS en hier in West-Europa. Mijn collega’s willen dat doorbreken en komen bijvoorbeeld met lijstjes van wie wat in het Westen en wat in het Oosten ontdekte – en dan kijken wie beter is. Lijstjes maken is geen goed antwoord. Wetenschapsgeschiedenis kijkt naar de situatie waarin moderne wetenschap verkeert, bestudeert de bijdragen aan die moderne wetenschap en zegt dan: dit was goed, dit niet. De focus ligt op de wetenschap nu en dat is het filter waardoor naar het verleden wordt gekeken. Het is niet belangrijk of het islamitisch, Chinees, Grieks of wat dan ook is.’

Wat was het Westen misgelopen als de Abbasidencultuur er niet was geweest?

‘De kracht van de Arabische wetenschap heeft het intellectuele landschap in Europa een nieuw aanzien gegeven. Die reikte tot in de 16de eeuw en gaf vorm aan het werk van Copernicus en Galilei. Het confronteerde bijvoorbeeld het Westen met het feit dat de zon en niet de aarde in het centrum van het universum stond. Avicenna’s *Canon van de Geneeskunde* was tot in de 17de eeuw een standaardwerk in Europa. Hetzelfde gold voor boeken over geografie, scheikunde en optica.

‘Of neem zelfs de christelijke theologie. De Griekse filosofen Plato en Aristoteles werkten zonder enig idee van een monotheïstische God. De Arabieren, moslims, lasen en bewerkten die geschriften met de ogen van een monotheïst. Dus toen dit materiaal middels vertalingen het Westen bereikte was dat al door generaties Arabieren doorzocht en verwerkt. Zonder de Arabieren had dé katholieke kerkvader, Thomas van Aquino, die zijn theologie stelde op de gearabiseerde Aristoteles, zijn theologie niet kunnen bedrijven.’

En toen nam het Westen de fakkel over en ging de Arabisch-islamitische wetenschap ten onder.

‘Inderdaad verwerkten westerse wetenschappers op hun beurt de Arabische traditie. Maar eerlijk gezegd weet ik niet wat er met de islamitische wetenschap na die tijd is gebeurd. Er zijn minstens honderdduizend manuscripten in het Perzisch en Arabisch die nooit zijn bestudeerd. Het Westen nam de fakkel over, de aandacht verschoof, en de Arabische wereld versplinterde. Maar debatten over de rol van Arabieren zijn in de context van de huidige wetenschap niet langer relevant. Er is nog maar één wetenschap, een mondiale. De Arabische wereld deelt die opvatting volledig.’